

alternativa offentlighet ändå accepterade och integrerade samma ramar och gängse spelregler i sitt arbetssätt som var dominerande innanför den traditionella politiken. Kanske vore det bra att använda begreppet medofentlighet för formen på den myllrande aktiviteten och motoffentlighet på delar av kraven och innehållet i programmen?

Kjell Östbergs undersökningar ligger på en översiktlig organisationsnivå. Det skulle varit skönt att då och då få inblick på ett mer personligt plan och ibland höra kvinnornas reaktioner på och upplevelser av hindren. Möjligen finns detta att söka i de rikliga hänvisningarna till avslutad och pågående forskning på området och även till opublicerade uppsatser på grundutbildningsnivå, som förtjänstfullt nämns i litteraturförteckningen. Efter att ha läst, begrundat och använt Östbergs bok i mitt eget avhandlingsarbete, blir bedömningen övervägande positiv. Boken fyller en lucka på många sätt, inte minst för den sammanfattande genomgången av de politiska kvinnoförbunden och för upplyftandet av nätverk, mötesplatser och kontaktytor i den uppslagsrika katalogartade delen, där det vimlar av namn, årtal och organisationer. För den invigde fungerar översikten som en vägvisare, där dolda kontaktytor mellan kvinnor blir uppenbara. Dessutom lägger hans renodlade genusperspektiv mekanismer och strategier i dagen, som inte kan avfärdas i efterföljande forskning. Den som vill fördjupa och utvidga området måste ta ställning till de framlagda resultaten. Ett lätt språk och bra sammanfattningar med klara ståndpunkter underlättar också för vidare tankearbete. En viktig språngbräda att ta avstamp från.

Irene Andersson, Lund

Susanne Lundin: *Guldägget: Föräldraskap i biomedicinens tid*. Historiska Media, Lund 1997. 160 s. Ill. ISBN 91-88930-12-2.

Guldägget är en bok om barnlöshet och biomedicin, i vår egen tid och vårt eget land. Den har ett brett empiriskt underlag. En viktig källa är intervjuer med personer som i olika egenskaper har varit i kontakt med IVF (in vitro-fertilisering, provrörsbefruktning). En annan är observationer vid en privat och en offentlig klinik i Malmö. Till detta kommer texter och dokumentärprogram där tekniken debatteras och/eller barnlösa kommer till tals. Internationella jämförelser görs främst med förhållanden i Storbritannien och USA, och histo-

riskt dras paralleller till föreställningar och magiska praktiker i det förindustriella Sverige.

Kunskapsmålet är väl så omfattande som underlaget. Lundin vill belysa de samtida "föreställningar om reproduktion och familj, natur och kultur" (s. 12) som IVF tydliggör och utmanar, men också visa hur sådana föreställningar förändras och hur bioteknologin inkorporeras i ett vardagligt tänkande. Likaså vill hon, som en huvudsak, fokusera de par som står i centrum för behandlingen. De framstår å ena sidan som föremål för behandlingsrutiner, som passiva och utsatta patienter. Å andra sidan skildras hur de – eller främst kvinnorna – utnyttjar samma behandlingsrutiner för att skaffa sig en egen kompetens på fältet och bli, som Lundin skriver, "specialister på sig själva" (s. 12).

Kapitlen mellan inledning och avslutning heter i tur och ordning En autentisk familj, Könsbilder, Kroppens bilder samt Barnet vi valde, barnet vi fick. Det första lyfter fram föreställningar och idealbilder om familjer och familjeliv, så som de gestaltas i de barnlösa längtansfulla jämförelser, i lagstiftningen som berör IVF, och i debatten om tekniken. Den senare kretsar inte minst kring de befruktningsvarianter som än så länge inte är tillåtna enligt svensk lag. Det andra kapitlet handlar om de stereotypa bilder av kvinnan och mannen som skapas i behandlingssammanhang. Ett viktigt tema i det kapitlet är männens speciella utsatthet, och skillnaderna mellan mäns och kvinnors reaktioner inför den egna infertiliteten. Kapitlet Kroppens bilder tar oss närmare klinikvardagen och de processer som sker i de behandlade kvinnornas kroppar – och i kvinnornas förståelser och bearbetningar av förloppet. Centrala delar av det resonemanget handlar om vad man kan se som en paradox. Behandlingen genomlyser kvinnans kropp, fokuserar hennes reproduktiva organ och behandlar dem som om de var fristående delar av hennes väsen. Samtidigt kan kvinnan, genom att betrakta och förstå sig själv genom medicinens raster, skapa en egen och integrerad förståelse av hur hennes kropp fungerar (eller inte fungerar). I detta ligger ett slags kompetens, som motverkar det intryck av maktlöshet som skildringen också ger. Det sista kapitlet handlar om den dubbelhet som kan inställa sig hos de par som faktiskt får barn med teknikens hjälp – en glädje, men också en oro över att man har ingripit i naturens ordning och trotsat sitt eget öde. I det avseendet framstår paren fortfarande som annorlunda, utanför den normala ordningen. Väl har de fått de barn de önskade sig, men den föräldrastatus de har fått är inte oproblematiske. Här

diskuteras också en rad dilemman förbundna med "fryst liv" (s. 117ff), alltså nedfrusna befruktade embryon. Kort berörs också frågor om barnens självbilder och eventuellt upplevda annorlundahet.

Det analytiska perspektivet, genomgående, är identitetsteoretiskt. Detta förefaller välfunnet och rimligt. Men samtidigt får jag en känsla av att identitetsresonemangen dominerar analysen en aning i överkant. Huvudpersonerna framstår som aktiva identitetssökare på ett sätt som tenderar att skymma det faktum att de också önskar sig barn; ungefär som om identiteten var målet och barnen medlet. Det kan naturligtvis vara en rimlig beskrivning av deras känslor och erfarenheter. Kanske är föräldraidentiteten för dessa människor precis lika åtråvärd som barnen de drömmer om, och tillika åtråvärd på ett medvetet och uttalat sätt. Men kanske kan det också, eller snarare, vara forskningspraktiken (till exempel teoretiserandet, problemformulerandet, intervjuandet och bearbetandet) som systematiskt privilegerar resonemang om längtan efter identitet och normalitet, på bekostnad av annat som kan vara svårare att förmedla. Något liknande kan i så fall också gälla för andra textualiseringar av barnlösas erfarenheter, alltså sådana dokumentärer och mediaskildringar som Lundin utnyttjar som kompletterande material.

Vad är det då som kan vara svårare att förmedla? Framför allt är det de olika former och varianter av levd erfarenhet som ett liv utan barn, med IVF, kan bestå i. Men det kan också vara tankar om den identitet man redan har byggstenar för, till skillnad från den man sträcker sig efter. Båda delar borde kunna falla inom ramarna för ett projekt som Lundins. Detta kan man fundera vidare över. Men under tiden kan de som inte redan har läst *Guldägget* ta del av den. Det förtjänar den.

Barbro Blehr, Stockholm

Lynn Åkesson: *Mellan levande och döda. Föreställningar om kropp och ritual*. Natur och Kultur, Stockholm 1997. 208 s. ISBN 91-27-06777-7.

I den här boken placerar sig Lynn Åkesson i en klassisk position när det gäller att utforska kulturella fenomen och föreställningar. Med den döda kroppen i fokus rör hon sig *mellan* levande och döda, *mellan* det enskilda och det samhälleliga, *mellan* det personligt utformade och det rituella eller yrkesmässiga, *mellan* det medicinskt-tekniskt möjliga och det socialt och kulturellt

omöjliga. En människas övergång från de levande till de döda skapar en kulturellt förtätad situation, som aktualiserar föreställningar om identitet och autenticitet, individ och kollektiv.

Boken är resultatet av ett projekt finansierat av Forskningsrådsnämnden och baseras till en del på egna intervjuer och observationer. Genom att följa kroppen från dödsfallet till jordfästningen diskuterar förf. den sociala och kulturella organisationen av döden i det samtida Sverige, med tonvikt på de ökade förväntningar på närhet och intimitet som flera forskare tycker sig ha iakttagit. I kapitlet *Mänskliga fragment* fokuseras kroppen ur den medicinska vetenskapens perspektiv, på obduktionsbordet hos patologer och rättsmedicinare. Här diskuteras också de biomedicinska teknikerna i relation till föreställningar om kroppens helhet och förhållandet mellan kropp och identitet. I *Den sista beröringen* befinner vi oss hos begravningsentreprenören, där de anhörigas relation till den döda och uppfattningen om den dödas identitet kommer till uttryck i de praktiska arrangemangen kring begravningen. I *Symbolisk och diabolisk verklighet* möter vi präster och kyrkogårdsförvaltningar och deras uppdrag att gestalta både samhörighet och avgränsning mellan levande och döda. I det fjärde huvudkapitlet, *De döda barnen*, visar förf. hur en dödens idealbild iscensätts när döda barn tas om hand.

"Intresset för döden är stort just nu", skriver Åkesson inledningsvis. "I media, handböcker och vetenskapliga verk diskuteras döende, död och sorg utifrån de mest skiftande perspektiv." Det är uppenbart att människors förhållande till döden är i omvandling och behöver bearbetas. Men det är lika uppenbart att synen på döden rymmer en berättelse om sin samtid och de existentiella frågor människor har att brottas med, som frågan om individens relation till kollektivet och hur en människas identitet förhåller sig till hennes kropp. Den idag pågående förändringen av synen på döden har många komponenter, såväl sociala och kulturella som tekniskt-materiella, till exempel dödsbegreppet, transplantationstekniken, nya begravningsplatser och begravningsritualer samt religionens roll i ett mångreligiöst samhälle, mellan en statslös statskyrka och new age.

I likhet med andra forskare menar Åkesson att döden under 1900-talet blivit samtidigt mer institutionaliserad och mer privatiserad; den döda kroppen befinner sig mitt emellan statens och individens krav på tolkningsföreträde. Som en röd tråd genom boken löper alltså den senare hälften av denna motsättning, tenden-